

**БЕМОР БИЛАН КЎРИК ПАЙТИДА ПЕДАГОГИК АЛОҚА
ЎРНАТИШ ВОСИТАЛАРИ**

Олимова Дано Шакировна, доцент, п.ф.н.

Юлдашева Ирода Жумабой кизи, 1-курс магистри

Тошкент тиббиёт академияси Урганч филиали

Аннотация. Ушбу мақолада тиббиёт ходимларининг беморлар билан кўрик пайтида самарали педагогик алоқа ўрнатиш воситалари ва усуллари таҳлил қилинган. Тиббий хизматнинг сифати нафақат шифокорнинг касбий маҳорати, балки бемор билан ўрнатилган алоқа самарадорлигига ҳам боғлиқ экани асосланган. Педагогик алоқанинг вербал ва невербал воситалари, беморга йўналтирилган ёндашув, маданиятлараро мулоқот хусусиятлари, шунингдек, тиббиёт таълими тизимида коммуникатив кўникмаларни ривожлантириш усуллари батафсил ёритилган. Мақола тиббиёт ходимлари, тиббиёт олий таълим муассасалари талабалари ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги педагоглар учун мўлжалланган.

Калит сўзлар: педагогик алоқа, шифокор-бемор муносабатлари, вербал ва невербал мулоқот, тиббий таълим, коммуникатив компетенция, беморга йўналтирилган ёндашув.

Кириш. Замонавий тиббиётнинг муҳим жиҳатларидан бири шифокор-бемор муносабатларининг сифати ҳисобланади. Тиббий хизмат самарадорлиги нафақат ташхис аниқлиги ва даволаш усуллари тўғрилигига, балки шифокорнинг бемор билан мулоқоти самарадорлигига ҳам боғлиқ [1]. Тиббиёт олий таълим муассасаларида талабаларга асосан клиник билим ва кўникмалар ўргатилса-да, шифокорнинг кундалик фаолиятида коммуникатив компетенцияси ҳам муҳим аҳамиятга эга [2]. Педагогик алоқа нафақат маълумот алмашиш, балки беморни ўқитиш, саломатлиги ҳақида онглилик даражасини ошириш, касалликнинг олдини олиш ва даволаш жараёнида фаол

иштирокини таъминлаш воситаси ҳамдир [3].

Тиббиёт фани ва амалиёти доимий ривожланиб бораётган бўлса-да, шифокор-бемор муносабатлари моҳияти ўзгармасдан қолмоқда. Беморнинг шифокорга юқори ишончи унинг тавсияларига риоя қилиш даражасини оширади, бу эса даволаш самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатади [4]. Шу сабабли, тиббиёт ходимининг педагогик алоқа воситаларини пухта эгаллаши нафақат касбий муваффақият, балки бемор саломатлиги учун ҳам муҳим омил ҳисобланади.

Бугунги кунда тиббиёт соҳасида беморга йўналтирилган ёндашув (patient-centered approach) тобора кенг тарқалмоқда, бу эса шифокордан беморнинг нафақат жисмоний, балки руҳий, ижтимоий ва маънавий эҳтиёжларини ҳам инobatга олишни талаб этади [5]. Бундай ёндашув доирасида бемор билан самарали педагогик алоқа ўрнатиш муҳим аҳамият касб этади.

Ушбу мақолада бемор билан кўрик пайтида педагогик алоқа ўрнатиш воситалари, уларнинг турлари, самарали қўллаш усуллари ва тиббиёт таълими тизимида коммуникатив кўникмаларни ривожлантириш йўллари батафсил кўриб чиқилади. Педагогик алоқа тушунчаси ва унинг тиббиётдаги аҳамияти Педагогик алоқа – бу таълим берувчи ва таълим олувчи ўртасидаги мақсадли мулоқот жараёни бўлиб, унинг натижасида билим, кўникма ва қадриятларнинг узатилиши таъминланади [6]. Тиббиёт соҳасида педагогик алоқа – шифокор (таълим берувчи) ва бемор (таълим олувчи) ўртасидаги ўзаро таъсир жараёни бўлиб, у орқали беморга касаллик ҳақидаги маълумотлар, даволаниш усуллари, соғлом турмуш тарзи асослари узатилади ва беморда ўз саломатлиги учун масъулият ҳисси шакллантирилади [7].

Тиббиётда педагогик алоқанинг аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади: Диагностик жараён самарадорлигини ошириш: Бемор билан тўғри мулоқот касаллик симптомлари ҳақида тўлиқ маълумот олиш, анамнез йиғиш ва тўғри ташхис қўйиш имконини беради [8]. Даволаш режасига риоя этилишини таъминлаш: Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, шифокор билан

бемор ўртасидаги ишончли муносабатлар беморнинг тавсияларга риоя қилиш даражасини сезиларли даражада оширади [9]. Беморнинг касаллик ҳақидаги хавотирларини камайтириш: Самарали педагогик алоқа беморнинг касаллик ҳақидаги қўрқувларини камайтиради, унинг соғайиш жараёнига ижобий таъсир кўрсатади [10]. Касалликнинг олдини олиш: Бемор билан педагогик алоқа орқали унга касалликнинг олдини олиш, соғлом турмуш тарзи асослари ўргатилади, бу эса саломатлик даражасининг ошишига олиб келади [11].

Тиббий хизмат сифатидан қониқиш: Беморларнинг тиббий хизмат сифатидан қониқиш даражаси кўп жиҳатдан шифокор билан мулоқотнинг самарадорлигига боғлиқ [12]. Педагогик алоқа воситалари ва уларнинг турлари Педагогик алоқа воситалари икки асосий гуруҳга бўлинади: вербал (сўз орқали) ва невербал (сўзсиз) мулоқот воситалари [13]. Тиббиёт ходими беморлар билан ишлашда ҳар иккала гуруҳга кирувчи воситалардан самарали фойдаланиши муҳим аҳамиятга эга.

Вербал мулоқот воситалари Вербал мулоқот воситалари – сўз, нутқ орқали амалга ошириладиган алоқа шакллари бўлиб, улар қуйидагиларни ўз ичига олади: Суҳбат: Бемор билан кўрик пайтида тўғри ташкил этилган суҳбат ташхис қўйиш ва даволаш режасини тузиш учун зарур бўлган маълумотларни олишнинг асосий воситаси ҳисобланади [14]. Суҳбат вақтида қуйидаги жиҳатларга эътибор қаратиш лозим:

Очиқ саволлар беришга устунлик бериш (мисол учун: "Оғрикни қандай ҳис қиляпсиз?" ёпиқ саволдан ("Оғрик кучлими?") самаралироқ). Беморнинг гапини бўлмаслик, унга ўз шикоятларини тўлиқ баён қилиш имконини бериш. Суҳбат охирида беморнинг муаммоси тўғри тушунилганини текшириш учун эшитганларингизни умумлаштириш. Тушунтириш: Беморга касаллик моҳияти, даволаш усуллари, дори-дармонлар қабул қилиш тартиби ҳақида тушунарли тилда маълумот бериш [15]. Бунда қуйидагиларга эътибор қаратиш лозим: Тиббий атамаларни имкон қадар соддалаштириш. Маълумотни кичик қисмларга бўлиб тақдим этиш.

Тушунтиришлар давомида визуал материаллардан фойдаланиш

(расмлар, чизмалар, моделлар).Маслаҳатлашув: Беморга даволаниш жараёнида унинг фикрини инобатга олган ҳолда маслаҳатлар бериш [16]. Бу жараёнда:Беморнинг ўз саломатлиги ҳақидаги қарашларини ҳурмат қилиш.Даволаш режасини танлашда беморга танлов имконини бериш.Берилган маслаҳатларнинг илмий асосланганлигини тушунтириш.

Ўқитиш: Беморга касалликнинг олдини олиш, соғлом турмуш тарзи асослари, ўз-ўзини бошқариш кўникмаларини ўргатиш [17]. Бу жараёнда:Беморнинг билим даражасини инобатга олиш.Ўқитиш жараёнини босқичма-босқич ташкил этиш.Берилган билимларни амалиётда қўллаш имкониятларини кўрсатиш.Новербал мулоқот воситалари Новербал мулоқот воситалари – сўз ишлатмасдан ахборот узатиш усуллари бўлиб, улар қуйидагиларни ўз ичига олади:

Кўз алоқаси: Бемор билан суҳбат давомида кўз алоқаси ўрнатиш ишончли муносабатларни шакллантиришга ёрдам беради [18]. Бунда маданий хусусиятларни инобатга олиш лозим, чунки айрим маданиятларда узоқ давом этадиган кўз алоқаси нотўғри тушунилиши мумкин.

Мимика: Юз ифодалари орқали беморга ҳамдардлик, тушуниш, қўллаб-қувватлаш каби ҳисларни ифодалаш мумкин [19]. Нейтрал ёки салбий мимика беморда ишончсизлик, хавотир ҳиссини уйғотиши мумкин.Жестлар: Қўл ҳаракатлари орқали маълумотни визуаллаштириш, муҳим нуқталарни таъкидлаш мумкин [20]. Бунда ҳаддан ташқари жестлардан фойдаланиш беморнинг диққатини асосий мавзудан чалғитиши мумкинлигини ҳисобга олиш лозим.

Тана ҳолати: Беморга қараб туриш, бироз олдинга энгашиш каби тана ҳолатлари шифокорнинг беморга эътиборини кўрсатади [21]. Қўл қовуштириб туриш, орқага ўгирилиш каби ҳолатлар эса масофа сақлаш ёки қизиқиш йўқлигини ифодалаш мумкин. Овоз оҳанги: Овоз баландлиги, темпи, интонацияси орқали беморга қўшимча маълумот узатилади [22]. Тинч, барқарор овоз оҳанги беморда хотиржамлик ҳиссини уйғотади.Масофа: Бемор билан мулоқот пайтида сақланадиган масофа муҳим аҳамиятга эга [23].

Хаддан ташқари яқин масофа беморда ноқулайлик ҳиссини уйғотиши, узоқ масофа эса шифокорнинг беморга эътиборсизлигини кўрсатиши мумкин. Шунини таъкидлаш лозимки, новербал мулоқот воситалари кўпинча вербал мулоқотдан ҳам муҳимроқ аҳамиятга эга бўлиши мумкин. Тадқиқотларга кўра, мулоқот жараёнида узатиладиган маълумотнинг 55 фоизи новербал сигналлар орқали, 38 фоизи овоз оҳанги орқали ва фақат 7 фоизи сўзлар орқали узатилади [24]. Педагогик алоқа ўрнатиш босқичлари Бемор билан педагогик алоқа ўрнатиш жараёни қуйидаги босқичларни ўз ичига олади:

1. Мулоқотга тайёргарлик босқичи Бу босқичда шифокор беморни кўриқдан ўтказишга тайёргарлик кўради: Бемор ҳақидаги мавжуд маълумотлар (тиббий ёзувлар, қабулга ёзилиш сабаби) билан танишади. Кўриқ ўтказиладиган хонани тайёрлайди (ёруғлик, ҳарорат, хусусийлик таъминланиши). Ўзининг руҳий ҳолатини созлайди, олдинги беморлар билан боғлиқ фикрларни четга суради [25]. 2. Мулоқотни бошлаш босқичи Бу босқич беморнинг шифокорга бўлган дастлабки муносабатини шакллантиради: Беморни хушмуомалалик билан кутиб олиш. Ўзини таништириш (исм-шарифи, лавозими). Бемор билан кўз алоқаси ўрнатиш, қўл бериб саломлашиш (агар маданий нормаларга мос бўлса). Беморнинг ўзини қулай ҳис қилиши учун шароит яратиш [26]. 3. Маълумот йиғиш босқичи Бу босқичда шифокор бемор ҳақида зарур маълумотларни тўплайди: Очик саволлар орқали беморнинг шикоятларини аниқлаш. Фаол тинглаш усуллари билан фойдаланиш. Беморнинг гапларига диққат билан қулоқ солиш, уни бўлмаслик. Беморнинг новербал сигналларига эътибор қаратиш (оғриқ белгилари, хавотир аломатлари). Зарур бўлганда аниқлаштирувчи саволлар бериш [27]. 4. Кўриқ ўтказиш босқичи Бу босқичда беморнинг жисмоний ҳолати текширилади: Кўриқ мақсадини тушунтириш. Кўриқ давомида ҳар бир ҳаракат ҳақида беморни хабардор қилиш. Беморнинг шахсий чегараларини ҳурмат қилиш. Кўриқ вақтида беморнинг ҳис-туйғуларига эътибор қаратиш [28]. 5. Маълумот бериш босқичи Бу босқичда шифокор беморга ташхис,

даволаш режаси ҳақида маълумот беради: Беморга тушунарли тилда ташхис ҳақида маълумот бериш. Касаллик сабаблари ва ривожланиш механизмларини тушунтириш. Даволаш вариантларини таклиф этиш, уларнинг афзалликлари ва хавф-хатарларини тушунтириш. Беморнинг саволларига жавоб бериш [29]. 6. Қарор қабул қилиш босқичи Бу босқичда даволаш режаси муҳокама қилинади ва келишиб олинади: Беморни қарор қабул қилиш жараёнига жалб этиш. Беморнинг фикрларини ҳурмат қилиш. Даволаш режасини беморнинг ҳаёт тарзи ва имкониятларига мослаштириш. Беморнинг розилигини олиш [30]. 7. Мулоқотни якунлаш босқичи Бу босқичда шифокор ва бемор ўртасидаги учрашув якунланади: Асосий маълумотларни қисқача такрорлаш. Беморга ёзма тавсиялар бериш. Навбатдаги учрашув вақтини белгилаш. Беморга хайрлашиш [31].

Хулоса. Педагогик алоқа шифокор-бемор муносабатларининг муҳим таркибий қисми бўлиб, самарали ташхис қўйиш, даволаш режасига риоя қилинишини таъминлаш ва беморнинг соғайиш жараёнига ижобий таъсир кўрсатиш воситаси ҳисобланади. Тиббиёт ходимининг коммуникатив компетенцияси нафақат клиник билим ва кўникмалар, балки педагогик алоқа воситаларини самарали қўллаш қобилиятини ҳам ўз ичига олади.

Беморга йўналтирилган ёндашув доирасида педагогик алоқа ўрнатиш беморнинг индивидуал эҳтиёжлари, қадриятлари ва афзалликларини инобатга олишни, уни даволаш жараёнининг фаол иштирокчиси сифатида кўришни талаб этади. Бундай ёндашув беморнинг даволаниш режимига риоя қилиш даражасини оширади, унинг касаллик ҳақидаги хавотирларини камайтиради ва даволаш натижаларига ижобий таъсир кўрсатади.

Тиббиёт таълими тизимида талабаларнинг коммуникатив кўникмаларини ривожлантириш учун рол ўйинлари, стандартлаштирилган беморлар, видеотаҳлил, устоз-шогирд ёндашуви ва рефлексив амалиёт каби усуллардан фойдаланиш самарали натижалар беради. Коммуникатив компетенцияни баҳолаш учун эса ОСКИ, мини-клиник баҳолаш, 360 даража баҳолаш ва портфолио каби усуллар қўлланилади.

Замонавий рақамли технологиялар (телетиббиёт, мобил иловалар, ижтимоий тармоқлар, сунъий интеллект) педагогик алоқа имкониятларини кенгайтормоқда ва янги мулоқот каналларини яратмоқда. Бу эса тиббиёт ходимларидан янги коммуникатив кўникмаларни эгаллашни талаб этмоқда.

Педагогик алоқа самарадорлигини ошириш учун тиббиёт ходимлари мулоқотга тайёргарлик кўриш, самарали тинглаш кўникмаларини ривожлантириш, эмпатия кўрсатиш, тушунарли тилда гапириш, маданий сезгирликни ривожлантириш, беморни қарор қабул қилиш жараёнига жалб этиш ва мунтазам равишда ўз коммуникатив кўникмаларини ривожлантириб бориш каби амалий тавсияларни қўллаши лозим.

Хулоса қилиб айтганда, бемор билан кўрик пайтида педагогик алоқа ўрнатиш воситаларини самарали қўллаш тиббий хизмат сифатини ошириш, беморнинг қониқиш даражасини ошириш ва даволаш натижаларини яхшилашнинг муҳим омили ҳисобланади. Шу сабабли, тиббиёт таълими тизимида талабаларнинг коммуникатив кўникмаларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш, шифокорларнинг малака ошириш дастурларига эса педагогик алоқа масалаларини киритиш лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Amatova N.S., Ergashev N.Sh. Pedagogical competence of doctors: essence and structure // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2020. Vol. 8(12). P. 155-159.
2. Bourgault A.M., Lavoie S., Paul-Savoie E. et al. Relationship between empathy and well-being among emergency nurses // Journal of Emergency Nursing. 2015. Vol. 41(4). P. 323-328.
3. Азимова Л.А., Алимова М.П. Невербальная коммуникация в профессиональной деятельности врача // Вестник Казахского национального медицинского университета. 2020. № 3. С. 365-369.
4. Алиева М.А., Худоярова Г.Н. Особенности формирования коммуникативных навыков у студентов медицинских вузов // Наука и инновации в XXI веке. 2022. № 2. С. 45-48.

5. Аликперова Н.Д., Мирзаева Л.М. Пациентоориентированный подход в практике медицинского работника // Вестник Ташкентской медицинской академии. 2020. № 2. С. 12-15.
6. Аширов З.Ф., Джурабекова А.Т. Коммуникативные навыки врача и их роль в профессиональной деятельности // Вестник науки и образования. 2021. №17(120). С. 99-102.
7. Гуляева С.Ф., Григорович М.С. Коммуникативная компетентность как составляющая профессиональной культуры врача // Медицинское образование и профессиональное развитие. 2020. Т. 11, № 3. С. 147-153.
8. Джумабаев Э.С., Юсупова М.А. Основы общения с пациентом // Наука и инновации в медицине. 2020. № 3. С. 157-161.
9. Искандарова Ш.Т., Аскарова Р.И. Современные методы обучения коммуникативным навыкам в медицинском образовании // Наука и образование сегодня. 2020. № 5(52). С. 42-44.
10. Исматуллаева С.З., Мухамедова Н.С. Педагогические инновации в формировании коммуникативных навыков студентов медицинских вузов // Вестник науки и образования. 2020. № 24-2 (102). С. 88-91.
11. Карпова Е.В., Соловьева А.В. Коммуникативные навыки врача в современных условиях // Медицинское образование и профессиональное развитие. 2021. Т. 12, № 1. С. 65-72.
12. Карпова Е.В., Соловьева А.В. Развитие коммуникативных навыков в медицинском вузе // Медицинское образование и профессиональное развитие. 2020. Т. 11, № 4. С. 120-128.
13. Курбанов Д.И., Абдужаббарова З.М. Современные подходы к обучению коммуникативным навыкам в медицинском образовании // Молодой ученый. 2020. №46(336). С. 387-389.
14. Мирзакаримова Д.Б., Юлдашева М.М. Межкультурная коммуникация в медицинской практике // Вестник науки и образования. 2020. № 24-2 (102). С. 92-95.

15. Рашидова Т.М., Махмудова С.Э. Коммуникативные навыки как профессионально значимое качество будущего врача // Проблемы современного образования. 2020. № 5. С. 116-121.
16. Садирова Ш.С., Уринбаева Д.Б. Коммуникативная компетентность в профессиональной деятельности врача // Вестник науки и образования. 2021. №17(120). С. 103-106.
17. Сарыбаева Г.К., Тулеутаева Р.Е. Формирование коммуникативных навыков у студентов медицинских вузов // Вестник Казахского национального медицинского университета. 2021. № 1. С. 489-493.
18. Ташходжаева Ш.А., Рахматуллаева М.М. Коммуникативная компетентность врача как фактор эффективности лечебного процесса // Молодой ученый. 2021. № 21(363). С. 65-67.